

Erfgoed in de omgevingsvisie

Inzichten en handige tips

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1	Werkwijze	6
1.2	Juridische eisen omgevingsvisie (vormvrij maar niet inhoudsvrij)	6
1.3	De Erfgoedmeetlat	8
1.4	Selectie van omgevingsvisies	9
2	De analyse: inzichten en tips	10
2.1	We zijn er nog niet	10
2.2	Algemene inzichten en tips	10
2.3	Juridisch inzichten en tips	10
2.4	Erfgoed inzichten en tips	12
	Colofon	15
	Bijlage I:	
	Juridische plichten bij de omgevingsvisie	16

Landschap is ook deel van ons erfgoed (foto: Karel Tomej).

1 Inleiding

In 2018 hebben we (Steunpunt Monumenten & Archeologie Noord-Holland) een artikel gepubliceerd over Erfgoed in de Omgevingswet. In dat artikel hebben we de toenmalige stand van zaken op een rijtje gezet en gingen we in op de bescherming en zorgvuldige omgang met erfgoed binnen de verschillende instrumenten van de Omgevingswet, maar met name op het omgevingsplan. Intussen maken steeds meer gemeenten werk van de Omgevingswet. Sommige gemeenten hebben al een omgevingsvisie opgesteld, maar de meeste gemeenten beginnen daar nu mee. Om lessen te kunnen trekken uit de reeds vastgestelde omgevingsvisies hebben we een aantal van die visies geanalyseerd. We waren benieuwd of het erfgoed goed geborgd is in de visies, maar ook of ze in algemene zin voldoen aan de juridische eisen die eraan gesteld worden. De belangrijkste vraag was echter, wat kunnen we leren van deze visies?

Cultureel erfgoed en werelderfgoed hebben we breder opgevat dan de definitie zoals die in de Omgevingswet is opgenomen. De term 'Erfgoed' definiëren we binnen dit artikel als ál het fysieke erfgoed, bijvoorbeeld ook het landschap en de archeologie, en niet alleen de beschermde waardevolle objecten.

1.1 Werkwijze

Ons expertteam heeft vier representatieve omgevingsvisies geanalyseerd. Daarbij hebben we gekeken naar de juridische eisen aan de omgevingsvisies – waar moet een omgevingsvisie juridisch in algemene zin aan voldoen? – en naar het erfgoed binnen de visies. Om te bepalen of en hoe erfgoed is geborgd in de omgevingsvisies hebben we de ‘Erfgoedmeetlat’ samengesteld. Op basis van die analyses is dit verslag gemaakt waarin de visies samen (en niet afzonderlijk) worden behandeld en van waaruit inzichten zijn benoemd waarvan we kunnen leren.

1.2 Juridische eisen omgevingsvisie (vormvrij maar niet inhoudsvrij)

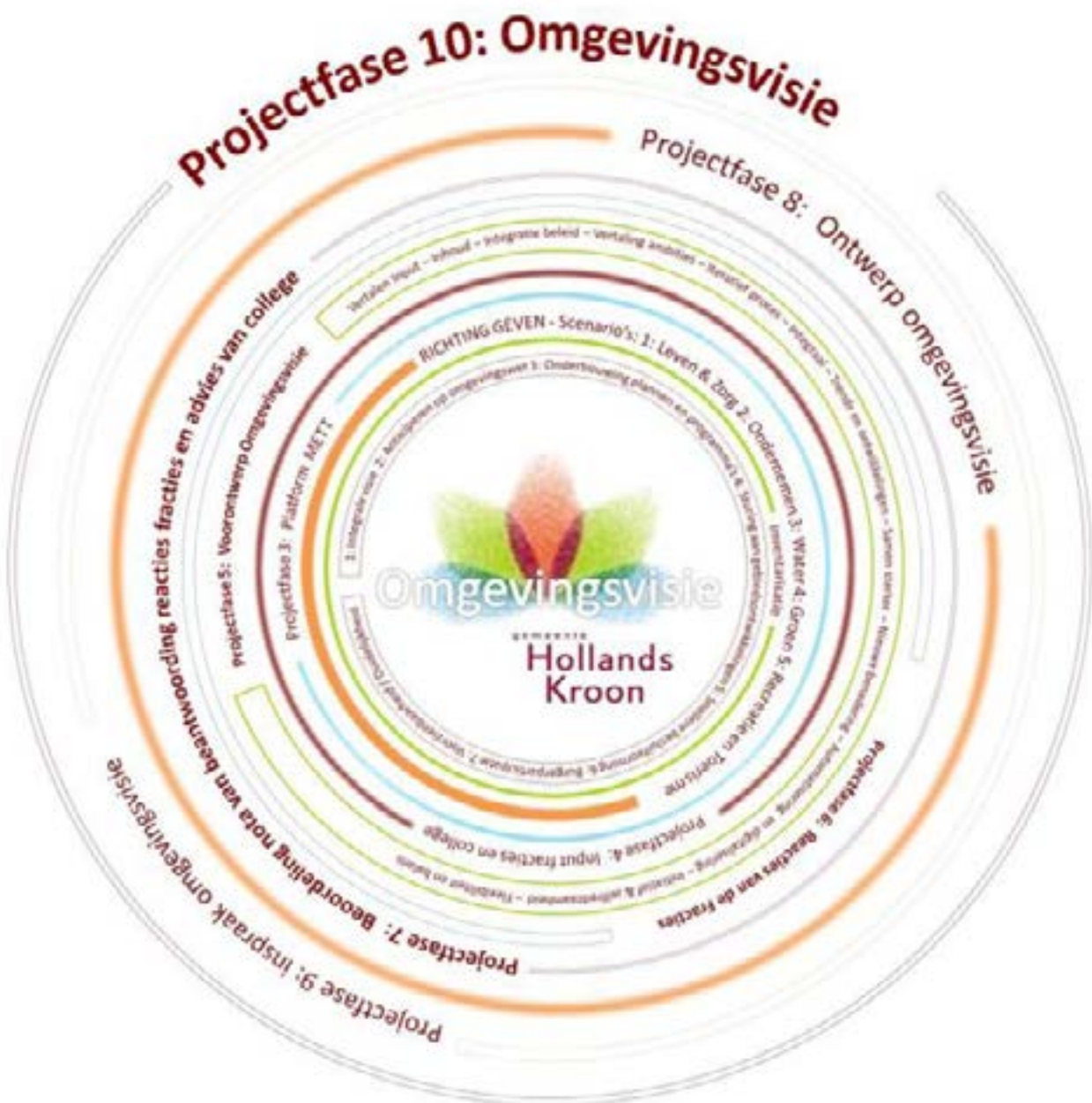
De juridische eisen kunnen we samenvatten als ‘vormvrij, maar niet inhoudsvrij’. De Omgevingswet (Ow) is terughoudend met eisen aan omgevingsvisies; er zijn “geen voorgeschreven inhouds- en vormvereisten” (Memorie van toelichting Omgevingswet: hfs. 4.3.2). Desondanks zijn er enkele concrete juridische verplichtingen waaraan een omgevingsvisie in het algemeen moet voldoen (zie Bijlage I: Juridische plichten bij de omgevingsvisie).

- De omgevingsvisie dient in ieder geval een beschrijving van de hoofdlijnen van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving te bevatten alsmede de hoofdlijnen van de voorgenomen ontwikkelingen, het gebruik, het beheer, de bescherming en het behoud en de hoofdzaken van het te voeren integrale beleid op de fysieke leefomgeving;
- De gemeente dient daarbij aan te geven welke rol ze als bestuursorgaan gaan spelen bij de realisatie van de visie. Dit kan een algemene rol zijn die de gemeente zich aanmeet, maar het kan ook sectorspecifiek (bijvoorbeeld erfgoed) of zelfs per project, gebied of programma ingevuld worden;
- Een gemeente moet ook rekening houden met andere bestuursorganen – zoals buurgemeenten en provincies – en het beleid afstemmen. Voor erfgoed betekent dit bijvoorbeeld dat er afstemming moet plaatsvinden over het behoud van grensoverschrijdend erfgoed;
- Als er beleidsdoelen zijn gesteld op het gebied van landschap, cultureel erfgoed of werelderfgoed dan moeten deze aantoonbaar uitgewerkt worden in programma’s en/of andere instrumenten.

De kringloop in de omgevingsvisie. Als er beleidsdoelen zijn gesteld dan moeten deze aantoonbaar uitgewerkt worden in programma's en/of andere instrumenten (bron: www.aandeslagmetdeomgevingswet.nl).

Dit betekent dat er in de omgevingsvisie aandacht moet zijn voor erfgoed; de kwaliteiten de ambities en hoe men daarmee om wil gaan. Vervolgens moet dit in samenhang met andere onderwerpen verwoord worden in het te voeren integrale beleid waarbij de rol van de gemeente duidelijk moet zijn en er afstemming moet hebben plaatsgevonden met andere bestuursorganen. Zo vrijblijvend is een omgevingsvisie dus niet. Het vraagt naast aandacht voor het participatievraagstuk ook vakinhoudelijke, procesmatige en juridische kennis.

De omgevingsvisies van Hollands Kroon, Oirschot, Waterland en Zwolle (bron: omgevingsvisies vier gemeenten).

1.3 De Erfgoedmeetlat

Voor de analyse van erfgoed in de omgevingsvisies hebben we de 'Erfgoedmeetlat' samengesteld.

De Erfgoedmeetlat bestaat uit een serie vragen waarmee we kunnen bepalen of erfgoed inhoudelijk op een goede manier is opgenomen in de visie, maar bijvoorbeeld ook of het in samenhang is gebeurd, of er participatie heeft plaatsgevonden en of er een specifieke sturingsfilosofie is opgenomen voor erfgoed.

Erfgoedmeetlat

- Bevat de omgevingsvisie een **beschrijving van de hoofdlijnen** van de fysieke leefomgeving (wat is er en wat is de kwaliteit daarvan) op het gebied van cultureel erfgoed? En welke definitie wordt gehanteerd voor cultureel erfgoed?
- Bevat de omgevingsvisie de integrale hoofdlijnen van de voorgenomen ontwikkeling, het gebruik, het beheer, de bescherming en het behoud van het cultureel erfgoed?
 - Zijn de **kernkwaliteiten** benoemd en in welke mate is cultureel erfgoed daarin meegenomen?
 - Is aangegeven hoe en in welke mate de gemeente cultureel erfgoed wil **borgen**?
- Zijn monumenten en/of archeologische waarden opgenomen?
- Is er **kaartmateriaal** op het gebied van erfgoed te vinden?
- Is erfgoed in **samenhang** met het overige meegenomen?
- Is er een specifieke **sturingsfilosofie** opgenomen met betrekking tot erfgoed? Zo ja, welke rol neemt de gemeente daarin (bewaker, regisseur, initiator of facilitator/verbinder).
- Is er aangegeven of en hoe er **participatie** heeft plaatsgevonden op het gebied van erfgoed?
- Heeft **afstemming** plaatsgevonden met beleid van andere bestuursorganen op het gebied van erfgoed?
- Voldoet de omgevingsvisie aan de **digitale eisen** op het gebied van vormgeving, structuur en doorzoekbaarheid, waar gemeenten bij het opstellen van de omgevingsvisie rekening mee moeten houden? (nog niet te beantwoorden)
- Worden er **programma's** (tegelijkertijd of hierna) opgesteld op het gebied van erfgoed, zoals benoemd in en conform aan de Omgevingswet?

1.4 Selectie van omgevingsvisies

Om tot een selectie van gemeentelijke omgevingsvisies te komen zijn eerst de tot nu toe vastgestelde gemeentelijke visies geïnventariseerd en globaal bestudeerd. Op het moment van schrijven waren in Nederland ongeveer 40 omgevingsvisies vastgesteld. Vervolgens zijn vier representatieve omgevingsvisies geselecteerd, die ná de vaststelling van de Omgevingswet (maart 2016) zijn gepubliceerd. Bij de selectie is rekening gehouden met diversiteit in schaal, regio, opzet en aanpak en of een adviesbureau betrokken was bij de realisatie.

Op basis hiervan zijn de volgende vier omgevingsvisies geselecteerd en geanalyseerd:

Gemeente	Titel	Vastgesteld	Adviesbureau
Waterland	Omgevingsvisie Waterland 2030	2017	BügelHajema
Zwolle	Mijn Zwolle van morgen 2030 (alleen deel I)	2017	geen
Oirschot	Omgevingsvisie	2017	Rho adviseurs
Hollands Kroon	Omgevingsvisie actualisatie 1	2016	geen

2 De analyse: inzichten en tips

2.1 We zijn er nog niet

Na het analyseren van de vier omgevingsvisies op basis van de juridische eisen en de Erfgoedmeetlat kunnen we concluderen dat geen van de vier omgevingsvisies voldoet aan de wettelijke vereisten die gesteld worden en nog onvoldoende scores op het gebied van erfgoed. Zo bevat geen van de vier visies een beschrijving van de hoofdlijnen van de fysieke leefomgeving over de volledig reikwijdte die wettelijk is vastgelegd. Daarnaast zijn de omschreven hoofdlijnen van de voorgenomen ontwikkeling, het gebruik, het beheer, de bescherming en het behoud (van het erfgoed) op het grondgebied niet toereikend. Een ramp is het niet, want gemeenten hebben nog tot 2024 om een omgevingsvisie te maken dan wel te verbeteren die voldoet aan de Omgevingswet.

De omgevingsvisie van de gemeente Oirschot willen we kort uitlichten. Ondanks dat deze visie nog niet voldoet aan de wettelijk gestelde eisen en dat de borging van erfgoed voor verbetering vatbaar is, verdient de gemeente wel een compliment en de opzet kan dienen als voorbeeld voor andere gemeenten. De visie spreekt namelijk duidelijke taal en heeft een logische opbouw door het onderscheid in een deel 'visie' en een deel 'uitvoering'. Het is weliswaar een standaardopzet, maar 'zoals we het altijd deden' blijkt ook te werken. De indeling in 'thema's' en 'gebieden' en de verbindingen daartussen zorgt ervoor dat het een visie is met een goede samenhang. Dezelfde indeling zorgt er ook voor dat erfgoed (landschap en cultuurhistorie genoemd), dat bovenaan de agenda staat, in samenhang met andere thematiek is meegenomen.

In het vervolg zetten we in drie categorieën (algemeen, juridisch en erfgoed) de belangrijkste inzichten uit de analyse en de daaruit volgende aanbevelingen op een rijtje.

2.2 Algemene inzichten en tips

Less is more - De meeste visies gebruiken veel woorden om een simpele boodschap over te brengen. Hierdoor sneeuwt de kernboodschap onder.

Aanbeveling: Less is more. Dit is geen oproep om te beknootten op de inhoud, maar wel om datgene waar het om gaat helder te omschrijven en overbodigheden weg te laten.

Structuur en taal - Een aantal visies is rommelig qua structuur en soms zelfs onbegrijpelijk door het grote aantal bijlagen en verwijzingen. Hoewel de omgevingsvisie een politiek-bestuurlijk document is dat alleen het vaststellende orgaan zelf bindt, is het wenselijk dat de visie breed gedragen wordt en daarom ook begrijpelijk en te doorgronden is voor een ieder.

Aanbeveling: Zorg voor een duidelijke structuur met een beperkt aantal bijlagen en spreek heldere taal.

Terminologie - De terminologie van de onderzochte omgevingsvisies is niet eenduidig en consistent. Termen als erfgoed, cultureel erfgoed en cultuurhistorie worden door elkaar gebruikt. De juridische betekenis van deze termen is onder Omgevingswet niet hetzelfde en het zorgt voor verwarring bij de lezer.

Aanbeveling: Houd zoveel mogelijk de terminologie van de Omgevingswet aan en neem indien nodig een begrippenlijst met de belangrijkste definities op.

2.3 Juridisch inzichten en tips

Wettelijke eisen - Gekeken naar de juridische eisen (Bijlage I) voldoen veel omgevingsvisies niet aan de gestelde verplichtingen voor een omgevingsvisie. Dit geldt in het algemeen voor de omgevingsvisies, maar ook als er specifiek gekeken wordt naar erfgoed.

Aanbeveling: Zorg voor een goede offerte-uitvraag en een jurist met kennis van de Omgevingswet bij het opstellen van een omgevingsvisie. Gebruik eventueel bijlage I als checklist.

Reikwijdte - De onderzochte omgevingsvisies zijn qua inhoud allemaal nog structuurvisies+; ze bevatten wel meer onderwerpen dan de klassieke structuurvisies, maar enkel tot op maaiveldniveau (fysiek ruimtelijk). Onzichtbare thema's als geluid, externe veiligheid, milieu (bodem, geur, waterkwaliteit, luchtkwaliteit), biodiversiteit etc. ontbreken te vaak.

Aanbeveling: Neem de wettelijke definitie van het begrip fysieke leefomgeving als basis voor de reikwijdte van de omgevingsvisie, dus: bouwwerken en infrastructuur en watersystemen en water en bodem en lucht en landschappen en natuur en cultureel erfgoed en werelderfgoed (bijlage I-1). Het is geen kwestie van keuzes, maar en, en, en,

Reikwijdte van de Nationale Omgevingsvisie (bron: De opgaven voor de Nationale Omgevingsvisie).

Participatie - Bij het vaststellen van een omgevingsvisie moet worden aangegeven hoe burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en bestuursorganen bij de voorbereiding zijn betrokken en wat de resultaten daarvan zijn. In de onderzochte omgevingsvisies heeft wel participatie plaatsgevonden, maar de resultaten zijn niet altijd (helder) weergegeven en de gewenste representativiteit is onvoldoende.

Aanbeveling: Het staat vrij om te bepalen wie er wordt uitgenodigd, maar het is wel verplicht om te laten zien hoe er participatie heeft plaatsgevonden en wat de resultaten zijn. Er hoort een motivering bij het vaststellingsbesluit te worden opgenomen. Gezien het grote maatschappelijke belang is het logisch en naar verwachting dat erfgoedorganisaties onderdeel uitmaken van het participatietraject.

2.4 Erfgoedinzichten en tips

Hoofdlijnen van de kwaliteit - Geen van de behandelde omgevingsvisies bevat een beschrijving van de hoofdlijnen van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving (o.a. landschap, cultureel erfgoed en werelderfgoed) conform de eisen gesteld in de Omgevingswet (zie bijlage I-4).

Aanbeveling: maak de beschrijvingen van de hoofdlijnen zowel thematisch als gebiedsgericht. In het thematische deel is het benoemen van kernkwaliteiten essentieel voor een goede omschrijving. In de gebiedsgerichte delen kan juist het landschap en de samenhang van alle thema's beschreven worden.

Prioritering van kwaliteiten - In de omgevingsvisies ontbreekt het aan prioritering van kwaliteiten op het gebied van landschap en cultureel erfgoed. Alles omschrijven is prima, maar alles beschermen en behouden gaat veelal niet samen met keuzes in andere beleidsterreinen.

Aanbeveling: Durf keuzes te maken. Geef bijvoorbeeld meer prioriteit aan erfgoed dat echt onderscheidend is voor de identiteit van de gemeente.

Balans in benutten en beschermen - De omgevingsvisies zijn (mogelijk omdat daar de laatste jaren meer aandacht voor is) veelal gericht op ontwikkeling en gebruik van cultureel erfgoed. Beheer, behoud en bescherming komen amper aan bod (benutten vs beschermen), terwijl dit in de praktijk misschien wel vaker voorkomt.

Aanbeveling: Zoek een goede balans in benutten en beschermen, houd daarbij rekening met de prioritering van kwaliteiten.

Gevolgen voor de fysieke leefomgeving - De gevolgen voor de fysieke leefomgeving (artikel 1.2.3 en 4 van de Ow) als gevolg van geplande ontwikkelingen of activiteiten komen nagenoeg nergens terug (bijlage I-1). Vooral op het gebied van landschap en archeologie zijn er vaak grote gevolgen voor de fysieke leefomgeving bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van woningen en zonnenvelden.

Aanbeveling: Benoem de gevolgen voor het landschap en de archeologie bij ontwikkelingen.

Bij de herbestemming van kerk de Hoeksteen in Uithoorn heeft de gemeente een regisserende rol gehad (foto: Ossip van Duivenbode).

Bijlage I:

Juridische plichten bij de omgevingsvisie

1. Reikwijdte fysieke leefomgeving in art. 1.2 Ow. De wet gaat over de fysieke leefomgeving (deze omvat in ieder geval bouwwerken, infrastructuur, watersystemen, water, bodem, lucht, landschappen, natuur, cultureel erfgoed en werelderfgoed (1.2 lid 2 Ow)) en over activiteiten die gevolgen kunnen hebben voor de fysieke leefomgeving (art. 1.2 lid 3 Ow). Zie ook H 4.3.2 MvT Ow.

Voor erfgoed geldt: cultureel erfgoed en werelderfgoed zijn aspecten van de fysieke leefomgeving (art. 1.2 lid 2 sub i en j Ow), dus zijn daarmee onderwerpen voor de omgevingsvisie.

Onder cultureel erfgoed wordt verstaan (art. 1.1 Ow en bijlage 1): monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen en, voor zover dat voorwerp is of kan zijn van een evenwichtige toedeling van functies aan locaties in het omgevingsplan, ander cultureel erfgoed als bedoeld in artikel 1.1 van de Erfgoedwet.

2. Maatschappelijk doel art. 1.3 Ow en zorgplicht art. 1.6 Ow. De Omgevingswet is gericht op het in samenhang; a. bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit, en b. het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke behoeften. Een ieder draagt voldoende zorg voor de fysieke leefomgeving.

Voor erfgoed geldt: net als voor de andere aspecten geldt ook voor cultureel erfgoed een algemene zorgplicht. Een goede omgevingskwaliteit omhelst het belang van cultureel erfgoed, architectonische kwaliteit van bouwwerken, stedenbouwkundige kwaliteit en kwaliteit van natuur en landschap (hfs. 4.1.3 MvT Ow).

3. Vaststellen van een omgevingsvisie conform art. 3.1 Ow. De gemeente, provincie en het Rijk zijn verplicht om een omgevingsvisie vast te stellen.

Voor erfgoed geldt: zie punt 4 m.b.t. inhoud.

4. Inhoud omgevingsvisie in art. 3.2 Ow. Een omgevingsvisie bevat in ieder geval a. beschrijving in hoofdlijnen van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving, b. de hoofdlijnen van de voorgenomen ontwikkeling, het gebruik, het beheer, de bescherming en het behoud, c. de hoofdzaken van het te voeren integrale beleid op de fysieke leefomgeving. Waarbij mogelijk strijdige of juist meekoppelende ontwikkelingen met elkaar in verband worden gebracht (hfs. 3.3 MvT Ow).

Voor erfgoed geldt: de omgevingsvisie gaat in ieder geval in op de aanwezige kwaliteiten van de verplichte aspecten (art. 1.2.2 Ow) en hoe je omgaat (ontwikkeling, gebruik, beheer, bescherming en behoud) met cultuurhistorie en werelderfgoed in samenhang met de overige aspecten van de fysieke leefomgeving (integraal).

5. Sturingsfilosofie (rol van bestuursorgaan) hfs. 3.3 MvT Ow. De omgevingsvisie gaat in op de eigen rol van het bestuursorgaan bij de realisatie van die visie en de voorziene rol van anderen.

Voor erfgoed geldt: de rol van het bestuursorgaan en anderen kan sectoraal of integraal worden ingevuld. Zo kan voor cultureel erfgoed en werelderfgoed aangegeven worden welke rol de overheid zal invullen, bijvoorbeeld beschermer, regisseur, initiator of facilitator/verbinder, etc. Dit hangt samen met de inhoud (de voorgenomen ontwikkeling, het gebruik, het beheer, de bescherming of het behoud).

6. Afstemming en samenwerking met andere bestuursorganen art. 2.2 Ow. Een bestuursorgaan houdt rekening met taken en bevoegdheden van andere bestuursorganen en stemt zo nodig met deze andere bestuursorganen af. Overheden kunnen deze afstemming op veel verschillende manieren vorm geven. Deze bepaling maakt het ook mogelijk dat bestuursorganen bijvoorbeeld samen een omgevingsvisie of uitwerking in een programma vaststellen.

Voor erfgoed geldt: uitgangspunt kan zijn om rekening te houden met aangrenzend en grens-

overschrijdend erfgoed. Bij behoud van cultureel erfgoed en werelderfgoed kan concrete afstemming plaatsvinden aangezien die specifiek benoemd zijn als taak en bevoegdheid (art. 2.1 lid 3, sub f en g Ow).

7. Motiveringsplicht participatie art. 10.7 Omgevingsbesluit (Ob). Bij het vaststellen van een omgevingsvisie wordt aangegeven hoe burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en bestuursorganen bij de voorbereiding zijn betrokken en wat de resultaten daarvan zijn. Inspraak en voorbereiding conform afdeling 3.4 Algemene wet bestuursrecht (Awb) staat hier los van.

Voor erfgoed geldt: het staat vrij om te bepalen wie betrokken wordt (let wel: de participant volgens de Omgevingswet zijn niet alleen de inwoners maar: burgers, bedrijven, maatschappelijke instanties en andere bestuursorganen). Wel moet worden aangegeven hoe en wat de resultaten zijn. Erfgoed is vaak van groot maatschappelijk belang, waardoor erfgoedorganisaties logischerwijs en naar verwachting altijd onderdeel uitmaken van een participatietraject.

8. Milieueffectenrapportage art. 16.36 Ow (plan MER). Een milieueffectrapportage is bedoeld om de effecten op de leefomgeving van een plan of project in beeld te brengen. Een planMER is verplicht als de omgevingsvisie een kader schept voor projecten die een MER nodig hebben op project-niveau. Wat nagenoeg altijd zo is.

*Voor erfgoed geldt: cultuurhistorie maakt deel uit van de fysieke leefomgeving. Effecten op cultuurhistorie moeten dus in een milieueffectrapport beschreven worden, net als effecten op natuur of luchtkwaliteit.
(Zie: www.erfgoedruimte.nl/sites/default/files/factsheet_17_cultuurhistorie_in_mer_webversie.pdf)*

9. Uitwerking in programma art. 3.4 en 3.5 Ow. Het is verplicht om de beleidsdoelen uit te werken in maatregelen of andere acties. Bij de operationalisering van beleidsdoelen uit een omgevingsvisie vervullen programma's een belangrijke rol. Er zijn gebiedsprogramma's, multi-sectorale en thematische programma's mogelijk. Een programma is vooral uitvoeringsgericht en bevat uitwerking van te voeren beleid en de concrete maatregelen. Er zijn verplichte programma's (geluid, water en natuur) en onverplichte programma's (waarbij de uitwerking van doelen wel verplicht is, maar niet persé voor het instrument programma gekozen hoeft te worden).

Voor erfgoed geldt: van belang is dat gestelde beleidsdoelen m.b.t. cultureel erfgoed en werelderfgoed aantoonbaar uitgewerkt worden in programma's en/of andere instrumenten (overeenkomsten, projecten, plannen, beleidsregels). Ten aanzien van landinrichting is de provincie (GS) verplicht een programma op te stellen gericht op de verbetering van de inrichting waarbij o.a. rekening wordt gehouden met cultureel erfgoed.

10. Monitoring en beschikbaarstelling hfs 1.4 MvT Ow. Bestuursorganen moeten ook door derden kunnen worden aangesproken op de uitvoering van beleid dat is vastgelegd in omgevingsvisies en programma's. Monitoring en de beschikbaarstelling van gegevens daaruit is hierbij van wezenlijk belang. Derden kunnen het bestuursorgaan dus concreet verzoeken om aan te geven hoe ze hun doelen in een omgevingsvisie gaan halen.

Voor erfgoed geldt: (monitoring) van beleidsdoelen en -uitvoering van maatregelen die de overheid heeft ingesteld dienen inzichtelijk en beschikbaar te zijn. Ook ten aanzien van erfgoed.

MOOI
NOORD-
HOLLAND

ADVISEURS
OMGEVINGSKWALITEIT

Het Steunpunt Monumenten & Archeologie Noord-Holland is een samenwerking tussen MOOI Noord-Holland en Stichting NMF en wordt mogelijk gemaakt door de provincie Noord-Holland en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

info@steunpunterfgoednh.nl | www.steunpunterfgoednh.nl